

Justis- og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 Oslo

Oslo, 20. mars 2017

HØRING – SKJERPET STRAFF FOR FLERE LOVBRUDD OG STYRKET VERN AV FORNÆRMEDE VED LOVBRUDD BEGÅTT I FELLESSKAP

Juridisk rådgivning for kvinner, JURK, viser til høring om forslag om skjerpet straff for flere lovbrudd og styrket vern av fornærmede ved lovbrudd begått i fellesskap med ref: 16/7844. Vi takker for tilliten som høringsinstans.

JURK er et uavhengig rettshjelptiltak som skal bidra til at alle kvinner er bevisste sin rettsstilling og at likestilling praktiseres. JURK drives av jusstudenter i samarbeid med daglig leder og fagrådgiver. Vi yter tilpasset hjelp til selvhjelp for alle som definerer seg som kvinner, og som har et udekket rettshjelpsbehov, gjennom rettsinformasjon, rettspåvirkning og bistand i konkrete saker.

Vårt tilbud gjelder for alle kvinner over hele landet og all hjelp er gratis. JURK behandlet i 2016 nærmere 5000 enkeltsaker. Vi bistår i saker innenfor en rekke rettsområder av velferdsmessig betydning for kvinner, deriblant trygd- og sosialrett, og uttaler oss på bakgrunn av de erfaringer vi har gjort oss gjennom dette arbeidet.

1. Innledende bemerkninger

Bakgrunnen for forslaget er et antatt behov for å understreke alvorlighetsgraden når en gjerningsperson begår flere straffbare handlinger. For å få frem alvorlighetsgraden i disse

Telefon:
22 84 29 50
Mail:
Post-mottak@jurk.no

Telefontider:
Man-Tir kl 09 - 15
Ons kl 12 - 15
Tor kl 09 - 13:30
Fre kl 09 - 12

Adresse:
Arbins gate 7
0253 Oslo
www.jurk.no

tilfellene, ønsker departementet å lovfeste straffeskjerpelsesprinsippet for å gi et signal til domstolene om å heve straffenivået, samt å heve maksimalstraffen til 30 år i konkurrenstilfeller.

Forslagene sett i sammenheng vil etter JURKs syn føre til en økning av dagens strafferammer som mangler tilstrekkelig begrunnelse. Videre bryter forslaget med vår tradisjon om å ha en human rettspleie. Som departementet selv påpeker utnyttes ikke dagens strafferammer, og vi ser derfor ikke nødvendigheten av å heve strafferammene ytterligere.

Imidlertid vil JURK støtte forslaget om endringer i oppreisningsansvaret der lovbruddet er begått av flere i fellesskap. Vi mener dette forslaget er bedre egnet til å ivareta fornærmede i grove straffesaker.

I det følgende vil vi knytte merknader til de enkelte endringsforslagene som er lagt frem i høringsnotatet.

2. Forslag til lovendring som kan legge til rette for en heving av straffenivået

I norsk rett legger man til grunn straffeskjerpelsesprinsippet ved utmålingen av en samlet straff for flere lovbrudd. Straffeloven § 79 tar utgangspunkt i dette prinsippet. Av bestemmelsen fremgår det at fellesstraffen skal utmåles innenfor den forhøyede strafferamme. I dag er det overlatt til domstolene å foreta en slik konkret, fleksibel og skjønnsmessig straffutmåling i det enkelte tilfellet. Departementet foreslår to alternativer for lovfesting av straffeskjerpelsesprinsippet ved utmåling av fellesstraff for flere lovbrudd. Vi vil komme tilbake til våre synspunkter til innholdet i disse forslagene.

Departementet anfører at en uttrykkelig lovfesting av straffeskjerpelsesprinsippet vil gi et tilstrekkelig sterkt signal til domstolene om å utnytte strafferammene i større grad enn i dag.

JURK ønsker å bemerke at det i norsk rett har vært en lang tradisjon for at dommerne står fritt ved den konkrete straffutmålingen innenfor strafferammene i loven. Domstolenes frihet ved straffutmålingen sikrer at straffutmålingen i hvert tilfelle blir rettferdig fordi domstolene kan ta hensyn til både formildende og skjerpende omstendigheter. På denne måten kan like tilfeller behandles likt, samtidig som ulike tilfeller behandles ulikt.

Departementet hevder at begge ordlydsforslagene for å lovfeste straffeskjerpelsesprinsippet er tilstrekkelig fleksible til at det ikke legges uheldige føringer på domstolenes straffutmåling. JURK er uenig i dette.

Det første alternativet er at det skal fremgå uttrykkelig av loven at fellesstraffen «skal være strengere enn den straffen som ville vært fastsatt etter det strengeste straffebudet alene». En språklig forståelse av «skal» tilsier at rommet for domstolenes skjønn i straffutmålingen er begrenset. En slik ordlyd innebærer at domstolene er nødt til å fastsette en fellesstraff som er strengere enn den straffen som ville vært fastsatt etter det strengeste straffebudet alene. JURK er bekymret for at dette vil føre til at domstolene ikke kan ta hensyn til formildende omstendigheter i enkeltsaker der dette er nødvendig for å komme frem til en rettferdig straffutmåling.

I den grad straffeskjerpelsesprinsippet skal lovfestes, stiller JURK seg mer positive til det andre alternativet. Etter dette forslaget skal fellesstraffen «stå i forhold til antallet lovbrudd som pådømmes». Ordlyden er videre, slik at domstolene i større grad kan ta hensyn til formildende og skjerpande omstendigheter. Det er på denne måten straffeskjerpelsesprinsippet blir praktisert i dag og en slik lovfesting vil ikke utgjøre en realitetsendring av dagens rett. Ettersom departementet anser det nødvendig å lovfeste prinsippet, mener JURK en slik lovtekst gir et tilstrekkelig signal til domstolene ved straffutmålingen uten å gå på bekostning av behovet for en konkret og skjønnsmessig utmåling.

3. Forslag til heving av maksimalstraffen ved flere lovbrudd

Det følger av straffeloven § 79 bokstav a at strafferammen ved flere lovbrudd maksimalt kan øke med 6 år eller summen av strafferammene i de aktuelle straffebudene, men ikke ut over 21 år. Departementet foreslår at det kan idømmes fengsel i inntil 30 år (40 år for visse lovbrudd) dersom lovbrøyteren har begått flere lovbrudd som har en strafferamme på fengsel i inntil 15 år eller mer, eventuelt bare lovbrudd med en strafferamme på fengsel i inntil 21 år eller mer.

Bakgrunnen for departementets forslag er et ønske om å sikre større forholdsmessighet mellom lovbrudd og straff i de mest alvorlige tilfellene. Departementet mener at strafferammen på 21 år avskjærer muligheten til å skjerpe straffen ytterligere i disse tilfellene. Etter deres syn har man i dag dermed ikke mulighet til å gjenspeile den økte straffverdigheten som flere grove lovbrudd innebærer i straffutmålingen.

Ettersom straff er et av de mest inngripende virkemidlene en stat har overfor borgerne sine, krever en drastisk økning av strafferammen en god begrunnelse. JURK kan ikke se at et ønsket om å sikre større forholdsmessighet mellom lovbrudd og straff i de mest alvorlige tilfellene alene kan begrunne en slik drastisk økning av strafferammen. JURK mener at forslaget mangler tilstrekkelig begrunnelse for å øke straffenivået.

Hensynet til allmennprevensjon kan i liten grad begrunne den foreslåtte lovendringen. En lovbrøyter som ikke avskrekkes av en strafferamme på inntil 21 år vil mest sannsynlig ikke bli mer skremt av en strafferamme på inntil 30 år. Dette synet ble også lagt til grunn i Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) hvor det ble påpekt at når straffen har nådd et visst nivå, gir straffens allmennpreventive virkning avtagende utbytte.

Heller ikke hensynet til individualprevensjon kan begrunne hvorfor man bør øke strafferammen til inntil 30 år ved konkurrens. Med individualprevensjon menes virkningen straff har for den som blir straffet. Straff har blant annet en individuell preventiv virkning dersom straffen fører til en rehabilitering av den straffede. JURK opplever gjennom vårt møte med innsatte at det å sitte lenge i fengsel for mange kan føre til flere vanskeligheter, som igjen kan føre til at noen ikke ser noen annen ut vei enn å begå nye lovbrudd. Særlig ser vi at mange av våre klienter som har problemer knyttet til rusavhengighet ikke får tilstrekkelig hjelp under soningen til å håndtere følgeproblemer av rusavhengighet. Mange har for eksempel mye gjeld, dårlige sosiale relasjoner, er arbeidsledig med videre. Vårt inntrykk er at mange av våre klienter får hjelp til å håndtere selve avhengigheten av rus, men får for eksempel ikke hjelp til å håndtere gjelden sin.

Dermed er det mange som ikke ser noen annen utvei enn å begå nye forbrytelser for å betjene denne gjelden når de kommer ut.

En rapport fra JURK om kvinners soningsforhold fra 2012 viste at kvinnelig innsatte har gjennomgående dårligere tilgang til reell arbeidstrening enn det menn har og et annet behov for helsetjenester. Disse grunnleggende manglende ved dagens straffegjennomføring tilsier at gjennomføringen vanskelig kan ha en rehabiliterende karakter. JURK er dermed bekymret for at en økning av strafferammene vil forsterke dette som i verste fall kan føre til at flere begår nye lovbrudd.

Straff har videre en individuell preventiv virkning dersom lovbryteren blir uskadeliggjort fra å begå nye handlinger. Der det er grunn til å frykte at lovbryteren vil gjenta sine handlinger, vil bestemmelsene om forvaring i de fleste tilfeller gi mulighet for slik uskadeliggjøring. Dette innebærer at forvaringsinstituttet vil kunne gi tilstrekkelig beskyttelse til samfunnet som ytterligere underbygger at den foreslåtte økningen av strafferammen mangler begrunnelse.

Heller ikke hensynet til den allmenne rettsfølelsen kan begrunne en økt strafferamme. En undersøkelse gjennomført av Førsteamanuensis Leif Petter Olaussen ved Universitet i Oslo underbygger dette. I undersøkelsen kom det fram at flertallet av de spurte mente at straffenivået var for lavt, men når de selv skulle vurdere straff i seks fiktive saker dømte de enten likt, eller mildere, enn domstolen. Dette gir en anvisning på at folk flest ikke ønsker et økt straffenivå.

JURK mener videre at forslaget i stor grad vil ramme de som er straffet på bakgrunn av narkotikaforbrytelser. Vår fengselsundersøkelse fra 2012 viste at flere av informantene var dømt for flere straffbare handlinger i kombinasjon og at majoriteten hadde begått narkotikaforbrytelser. Videre fremgår det av en rapport fra Sivilombudsmannen at kvinner i fengsel har dårligere tilbud om rusmestring sammenlignet med menn. Ettersom narkotikalovbrudd kjennetegnes av en høy strafferamme, frykter JURK at forslaget vil føre til at en gruppe lovbreakere som trenger hjelp med sitt narkotikaproblem i stedet må sone uforholdsmessig lange fengselsstraffer. Dette mener vi strider mot vår tradisjon for en human rettspleie.

I følge departementet tar forslaget sikte på å styrke det strafferettslige vernet av fornærmede gjennom å heve straffenivået. JURK mener at en heving av straffenivået ikke vil resultere i dette. Det er fordi det sjeldent vil virke proporsjonalt for fornærmede at lovbreakeren får et visst antall år i fengsel i forhold til den urett vedkommende er utsatt for ved lovbruddet. JURK mener at det finnes bedre tiltak for å styrke det strafferettslige vernet av fornærmede. For eksempel vil en endring av oppreisningsinstituttet i favør av fornærmede kunne bidra til dette.

En eventuell økning av strafferammen krever dermed ytterligere begrunnelse som JURK ikke kan se foreligger i dag. Videre bryter forslaget med den norske tradisjonen om at hensynet til en human rettspleie skal legge føringer på hvor straffenivået skal ligge. JURK støtter derfor ikke forslaget.

4. Forslag til endringer ved oppreisningsansvar for lovbrudd begått av flere i fellesskap

Når flere lovbrøyttere har begått et lovbrudd i fellesskap, blir det i dag ofte fastsatt et samlet oppreisningsbeløp til fornærmede. Dette beløpet vil kunne være lavere enn hva hver av gjerningspersonene ville blitt idømt hvis de hadde begått krenkelsen alene. JURK støtter departementets forslag om endringer i reglene om oppreisningsansvar slik at ansvaret for den enkelte skadevolder vil bli like stort selv om lovbruddet er begått i fellesskap.

Departementet viser til mindretallets uttalelse i Rt. 2008 s. 65. I denne saken var en kvinne blitt voldtatt etter tur av flere gjerningspersoner. Mindretallet fant det «fullstendig uakseptabelt og direkte støtende (...) at menn som går sammen om etter tur å voldta en kvinne, blir «premiert» med en «kvantumsrabatt.»» Videre ble det uttalt at «den enkelte gjerningsmanns ansvar [burde] forhøyes, i det han ikke bare er ansvarlig for egen voldtekt, men også for medvirkning til de øvriges voldteksthandlinger.» JURK stiller seg bak mindretallets votum og vurderinger.

JURK mener at overgrep som er begått av flere personer i fellesskap vil kunne oppleves mer krenkende for offeret enn overgrep begått av en enkelt gjerningsperson. I flere saker om gruppevoldtekt, som departementet grundig redegjør for i høringsnotatet, har dommerne ikke funnet tilstrekkelig hjemmel til å kunne tilkjenne oppreisning ut over de standardiserte satsene for voldtekt. Dette har medført et lavere ansvar for gjerningsmenn og har dermed likestilt gruppevoldtektssituasjoner med voldtekt begått av én overgriper. JURK er derfor enig med departementet i at regelverket må utformes slik at domstolene får et tydelig rettsgrunnlag for å tilkjenne et høyere oppreisningsbeløp i disse situasjonene.

Vi mener at signaleffekten av at gjerningspersoner må betale den fornærmede mindre om de går sammen om lovbrudd, er svært uheldig. Vi mener også at dette kan medføre en ekstra belastning for fornærmede i mange saker gjennom at grovheten i handlingene ikke i tilstrekkelig grad blir anerkjent. Vi støtter derfor forslaget om en forutsetning om at oppreisningsansvaret for hver enkelt gjerningsperson i alle fall ikke kan bli lavere enn om gjerningspersonen hadde handlet alene. For øvrig stiller vi oss bak forslagene til endringer i skadeerstatningsloven §§ 3-5 og 5-3.

JURK vil videre be om at en tilsvarende utmålingsregel for oppreisning tas inn i voldsoffererstatningsloven § 6. I likhet med voldsoffererstatningsutvalget i NOU 2016: 9, ønsker JURK et mer helhetlig og ensartet regelverk, til gode både for skadelidte selv og forvaltningen. Vi mener at det er rimelig at den som tilkjennes oppreisningserstatning får hele beløpet dekket av voldsoffererstatningsordningen, hvis ikke vil man risikere at en individuell utmåling i domstolene kun få en symbolsk betydning.

JURK mener forslaget gir domstolene større mulighet til å gjenspeile grovheten i straffbare handlinger begått i fellesskap i de tilfeller et solidaransvar vil virke urimelig. Vi støtter derfor forslaget.

For Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)

Åshild Marie Vige
saksbehandler

Jenny Marie
Solgaard
Saksbehandler

Maria Skare Larsen
saksbehandler

Sara Eline Grønvold
daglig leder

Hanna Rummelhoff
fagrådgiver